

Dansk indledning

Af Jacob Mosgaard

Fra bogen: Gianfranco Cecchin, Gerry Lane & Wendel A. Ray: *Uærbødighed og fordomme*. Mindspace, København, 2012

"Følg de mennesker, som søger sandheden, men flygt fra dem, der har fundet den."

Mundheld af uvis oprindelse

Det kan være svært at se det, vi ikke kan se. Det kan nærmest være umuligt at forestille sig alternativer til de ideer og forestillinger, som vi tager for givet og netop ikke opfatter som ideer og forestillinger, men som selvfølgeligheder i vores liv og hverdag. Få tvivler på det selvindlysende i værdien af kærlighed, af almindelig venlighed eller af at gå på arbejde, og få tvivler på, at det, vi ser med vores øjne, er objektiv virkelighed for alle.

Samtidig opdager vi til tider, nogle gange som et chok, at det, vi altid havde troet på som en selvfølgelighed, ikke er så selvfølgeligt alligevel. Hvem havde for eksempel for femten år siden troet, at kapitalismen kunne komme i krise, og hvem havde for tredive år siden troet, at de frelstes optagethed af økologi ville blive mainstream?

Tiderne skifter, og sandhederne skifter. Gårsdagens uimodsigeligheder udfordres morgenen derpå, mens vi tager nye ting for givet i dag, som ingen havde fantasi til at forestille sig i går.

Denne bog handler om de forestillinger, vi bringer med os uden at tænke over dem. Om de fordomme, som guider vores tænkning og adfærd. Og den handler om, hvordan vi kan

undgå at blive fanget i de fælder, som disse fordomme uforvarende kan lægge for os. Den er et opråb om uærbødighed. Ikke for provokationens skyld, men i forsøget på at undgå fastlåsthed i tanke og handling.

Kapitlerne i bogen stammer fra to meget indflydelsesrige bøger fra hhv. 1992 og 1994, "*Irreverence: A strategy for therapists' survival*" og "*The cybernetics of prejudices in the practice of psychotherapy*".

Forfatterne bygger videre på centrale ideer udviklet af den såkaldte Milanogruppe, bestående af de fire italienske psykiatere Mara Selvini Palazzoli, Giuliana Prata, Luigi Boscolo og denne bogs medforfatter Gianfranco Cecchin. De fire var oprindeligt psykoanalytisk uddannet, men opdagede i 1970'erne på den ene side udviklingerne inden for familierapien på blandt andre MRI-instituttet i USA og på den anden side tanker udviklet af den britiske antropolog og kybernetiker Gregory Bateson. Disse inspirationer førte til den nye Milano-systemiske tilgang til arbejdet med familier.

Sammen publicerede Milanogruppen i 1980 den banebrydende artikel "*Hypothesizing — Circularity — Neutrality: Three guidelines for the conductor of the session*", som præsenterede de systemiske ideer og metoder, de arbejdede efter. Lad mig som en service for de ikke-indviede i teorierne skitsere de tre principper *hypotesedannelse*, *cirkularitet* og *neutralitet* og deres afgørende betydning for forståelsen af denne bog.

Hypotesedannelse: Som professionel må vi have nogle ideer om, hvordan et system som fx en familie eller en organisation ser ud, hvorfor det ser sådan ud, og hvor det kan bevæge sig hen. Man må have en hypotese.

Hypoteser er dannet af den information, man har om den familie eller organisation, man står overfor, samt af de teorier og metoder, man som professionel bringer med sig ind i rummet. Spørgsmål til systemet kan ikke springe ud af den blå luft, men må bygge på disse hypoteser. Når man så får et svar, kan ideerne muligvis ændre sig og informere en ny hypotese, som så igen fører til nye spørgsmål.

En konsulent kunne fx have en hypotese om, at en medarbejder, som er blevet sygemeldt pga. stress, er blevet syg som følge af et usundt arbejdsmiljø. Støder han så i samtalen på

historier om sammenhænge med personlige og familiemæssige forhold, må han nuancere den første hypotese. Ikke fordi den er blevet mindre sand, men fordi den er blevet mindre brugbar.

Hypoteser er således formet af den samtale, man er i gang med og af en analyse af systemet – men i høj grad også af de ideer eller teorier, man besidder på forhånd.

Cirkularitet: Systemiske hypoteser må bygge på systemiske præmisser. Cirkularitet er et begreb, som peger på, at hypoteser og interventioner for at være nyttige må have et basalt relationelt udgangspunkt. Hændelser må forstås i et dobbelt lys: Både som formet af tidligere hændelser og som formende kommende hændelser. En cirkulær hypotese er således ikke blot en beskrivelse af noget – en hændelse eller en adfærd – som sker *på grund af* en påvirkning. Det er derimod en hypotese, som også indeholder en beskrivelse af, hvordan denne adfærd påvirker tilbage. Altså en beskrivelse af relationer mellem adfærd og ikke af adfærden i sig selv.

En person påvirker en anden, og denne adfærd er med til at skabe den anden persons påvirkning tilbage på den første person. Ingen af de to personer kan beskrives uafhængigt af denne gensidige påvirkning.

Cirkulære beskrivelser åbner mulighed for at slippe ud af kløerne på veletablerede, men ufrugtbare sociale processer som stigmatisering og individualisering af menneskelige problemer. Det kan fjerne skyldens pegefinger. Stress er ikke den ramtes eget problem, men heller ikke blot fx en arbejdsgivers skyld. Meningen af en psykiatrisk lidelse søges ikke alene hos eksempelvis den unge pige med anoreksi, og heller ikke entydigt hos pigens forældre og deres opdragelse af denne pige.

Nej, blikket rettes derimod mod hele systemet, mod den cirkulære måde organisationer eller familier skaber og vedligeholder problemer. Væk fra *individet* som ejer af problemer og hen imod *relationer* som opretholder af meningsfulde, men muligvis problemfyldte samspil. Væk fra menneskers indre liv til den adfærd, som finder sted *imellem* mennesker.

Neutralitet: En Milano-systemisk praktiker interesserer sig altså i højere grad for relationer end for individer. Det betyder i praksis, at en professionel under arbejdet med en familie

eller organisation på samme tid allierer sig med alle og med ingen. Der udvises lige stor interesse for alle dele af systemet og gives ikke udtryk for større kærlighed til ét medlems version af virkeligheden. Neutralitet er altså en måde at bevare en åbenhed over for alle sandheder til stede i rummet.

Senere uddyber Cecchin neutralitetsbegrebet og introducerer "nysgerrighed" som en måde at praktisere neutralitet. Det sker i 1987 i artiklen "*Hypothesizing, circularity, and neutrality revisited: An invitation to curiosity*". Den nysgerrige position gør det tydeligt, at neutralitet ikke må forstås i traditionel forstand som en slags ikke-engagement, som psykoanalytikerens pokeransigt, der fungerer som spejl for klientens egne projektioner.

Tværtimod er neutralitet en måde netop at kunne engagere sig lidenskabeligt, men uden at lægge sin egen dagsorden tungt ned over familien. Nysgerrighed understreger den helt grundlæggende interesse for, hvordan lige præcis dette system, denne familie, fungerer sammen. En slags professionel fascination af de mange sære måder, vi mennesker ender med at konstruere vores liv sammen.

Den nysgerrige praktiker vil således ikke optræde fordømmende eller overbekymret over for eksempelvis en familie, der slider med en datters anoreksi, men derimod være optaget af, hvordan denne familie organiserer sig omkring dette problem. Ikke for at negligere problemets tyngde, men for ikke at lade det tynge praktikerens ned også.

Hypotesedannelse, cirkularitet og nysgerrighed fortsætter som nævnt som en rød tråd gennem de ideer, der præsenteres i denne bog. Men på en måde skåret endnu længere ind til benet:

Vi kan som mennesker ikke undgå at have fordomme, og det er på dem, vi baserer vores cirkulære hypoteser. Professionelle samtaler er derfor i en vis forstand en udveksling af fordomme. Vi må på den anden side indføre nogle advarslamper, nemlig en konstant parathed til at forkaste, nuancere eller ændre i disse hypoteser. Vi må ikke forelske os i vores hypoteser, men forholde os uærbødigt til både vores egne, vores samarbejdspartneres og vores klienters fordomme.

Fordomme er konklusioner – de er den viden, vi er sikre på at besidde. Men fordomme afslutter tankens flugt ved sin tilfredshed med status quo. Fordomme stiller ikke yderligere spørgsmål. Uærbødighed, derimod, er en praksis, som stiller spørgsmål – altid flere spørgsmål. Uærbødighed er en hyldest til det uafsluttede.

Uærbødige praksis er af samme grund ikke bare kritisk praksis. Det er ikke en tilgang præget af tyngde eller konfrontation. Det er en tværtimod en tilgang fyldt med den lethed, der følger af at vende alting på hovedet og undersøge, hvad der så sker. Uærbødige praksis er derfor også ofte vældig humoristisk, og det er ikke sjældent, at den professionelle og klienten sammen griner af den absurde humor i opdagelsen af en paradoksal situation, eller af en skør indgroet fordom – og det kan være såvel klientens som den professionelles.

Også denne bog bygger på nogle fordomme, nemlig dem, som følges med de teoriudviklinger, jeg lige har beskrevet. Fordomme om hypotesedannelse, cirkularitet og neutralitet eksempelvis. Gianfranco Cecchin, Gerry Lane og Wendel A. Ray bekender sig til teorier, som er født ud af systemiske tankesæt og i praksis skabt i familierapeutiske kontekster, og det skinner igennem fra start til slut.

Det vil dog ikke være svært at oversætte de erfaringer og ideer til de fleste andre praksisser, hvor vi som professionelle arbejder med andre mennesker og deres relationer. Bogen er således velegnet læsning for en lang række praktikere: Terapeuter, psykologer, konsulenter, supervisorere, lærere og pædagoger. De fleste vil kunne finde inspiration i de mere teoretiske beskrivelser eller i de mange illustrative cases.

Og hvorfor er denne bogs emne så stadig af interesse? Hvilken relevans har ord som fordomme og uærbødighed for professionelle i dag?

Tiderne skifter, og sandhederne skifter med. Nogle fordomme består, andre er forandrede, mens endnu andre helt forsvinder og erstattes af nye fordomme. Men trods udbredt

postmoderne kritik af de store religioners og ideologiers store sandheder lever vi ikke ligefrem i en verden af uærbødighed.

Mange af det nye årtusinds systemiske praktikere er inspireret af narrative og socialkonstruktionistiske ideer. Da ordene i denne bog blev skrevet, var disse ideer i deres barndom, men de har fundet momentum og har ført til mange nye praksisser, teorier og metoder, under navne som *narrativ terapi*, *reflekterende processer*, *åben dialog* og *appreciative inquiry*. Fokus har udvidet sig og er ofte ikke blot på nære relationer såsom familier, men i høj grad også på de mere overliggende sandheder, som omslutter os alle. Der arbejdes ikke blot med folks komplekse koordinerede handlinger og indbyrdes kommunikation, men også med de komplekse måder, vi sammen skaber mening om virkeligheden, om os selv og andre. Der er kommet en stigende interesse for, at magten ikke blot ligger i vores samspil, men i lige præcis denne socialt konstruerede mening, hvis blot den deles af mange nok.

Begreberne "fordomme" og "uærbødighed" har ikke så meget skiftet indhold med denne udvikling, som de har været to af de centrale begreber, som netop forbinder 1970ernes Milano-systemiske familierapi med de nyere strømninger. Såvel klassisk systemisk som nyere socialkonstruktionistisk tænkning bærer i sig oprøret imod det bestående, imod patologiserende individualiserende forklaringer eller stigmatiserende beskrivelser af mennesker. Men om noget er det måske blevet endnu tydeligere, at vores fordomme kan være mere magtfulde, end det kunne antydes i et mere snævert familieperspektiv. Det har betydet, at det uærbødige blik i endnu højere grad rettes imod de dominerende fortællinger, som vi lever i, men ofte ikke opdager, at vi lever i.

For eksempel er diagnosernes magt ikke blevet mindre, siden ordene i denne bog blev skrevet for knap tyve år siden. Stadig flere finder sandheder om identiteter og om den rette behandling i diagnoser som ADHD og depression. Fordomme om årsagssammenhænge – som fx genetiske – og om den nødvendige indsats – som fx medicin – lever i bedste velgående, både hos diagnostikere og diagnoseramte, og ofte uden de store interne anfægtelser trods voksende kritiske røster. Selv om der ses en stigende opmærksomhed

på inddragelse af pårørende, er de dominerende opfattelser af psykisk lidelse og psykologiske problemer fortsat individfokuserede og ikke relationelle.

Alle har vi forforståelser af, hvordan verden ser ud, hvordan verden burde se ud, og hvordan vi kunne nå derhen. Visse forforståelser opdager vi let, da andre kan være uenige med os og dermed få os til at opdage, at der findes flere end én forforståelse.

Andre forforståelser opdager vi ikke let som netop det, men tager dem for uimodsigelige, selvfølgelige sandheder. Den uærbødige praktiker har et evigt kritisk øje for disse sandheder og søger altid at stille spørgsmålstegn ved dem, når de opdages. Men de kan være svære at opdage, og til tider kan vi behøve hjælp – i form af kolleger eller af supervisorer. Eller af en bog som denne.

Bogen er fuld af praksiseksempler på uærbødighed over for fordomme, og jeg tør næsten garantere, at læseren vil finde mindst én fordom, som ikke tidligere var opdaget som en fordom, men som blot var taget for givet som sandhed.

Vi lever med mange fordomme, som ikke ville tage det mindste skade, ja som måske endda ville have gavn af at blive udfordret af en god portion uærbødighed.

God læselyst!